

# Orta Öğretim Öğrencilerinde Barışın Sosyal Temsilleri

Aydın Bayad<sup>1</sup>

Bielefeld Üniversitesi

Elif Sakin<sup>2</sup>

İstanbul Üniversitesi

Sevim Cesur<sup>3</sup>

İstanbul Üniversitesi

## Özet

Bu çalışmanın amacı barış kavramının orta öğretim öğrencilerinde nasıl anlamlandırıldığını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, Moskovicî'nin Sosyal Temsiller Kuramını çalışmanın teorik zemini olarak belirledik. Sosyal temsiller belirli bir sosyal gerçekliğin bireysel ve toplumsal düzeyde paylaşılan kültürel kodlarını oluşturmaktadır. Biz de önceki araştırmalardan hareketle, barıştan ne anlaşıldığına ve barışın sorumluluk atıflarına dair altı sorudan oluşan açık uçlu bir anket formunu, Türkiye'nin 13 farklı şehirden toplanan ve toplam 535 kişilik orta öğretim öğrencisinden oluşan bir örnekleme uyguladık. İlk olarak verilere niteliksel içerik analizi uygulayarak üç düzeyde (örn. alt tema, tema, kategori) sosyal temsillere ulaştık. Barışın sosyal temsili huzurlu bir yaşam, ideal bireyler ve ideal ilişkiler gibi merkezi elementlerden oluşmaktadır. Örneklemin çoğunluğu barış içinde olmadığını ancak yarısından fazlası barışın günlük hayatlarında yer kapladığını belirtmiştir. Bunun yanında, barışın sağlanması için sorumluluğun çoğunlukla bireye, daha sonra devlet otoritelerine atfedildiği gösterilmiştir. İkinci aşamada, elde edilen kategorileri cinsiyet, yaş ve yaşanan bölge değişkenleri ile çapraz tablolama analizine tabi tuttuk. Buna göre kategoriler ve sorumluluk atıfları cinsiyet, yaş ve yaşanan bölgeye göre farklılaşmaktadır. Tüm bulgular ilgili literatür bağlamında tartışılmıştır. Son olarak, araştırmamızın hem politika yapıcılar hem de uygulamalı alanlarda çalışan uzmanlar açısından önemi vurgulanmıştır.

**Anahtar kelimeler:** Barış, sosyal temsiller, orta öğretim öğrencileri, Türkiye

## Abstract

This study aims to examine how the concept of peace is understood by secondary education students in Turkey. For this aim, we employ Social Representation Theory as the theoretical framework. Social representations constitute the cultural codes of a reality shared by members of a society. A questionnaire composed of six open-ended items, on the meaning of and attribution towards peace, has submitted to a sample of students ( $N = 535$ ). First, the primary corpus of data was analysed by qualitative content analysis. Results showed that peace is associated with a serene life, ideal individuals and ideal close relationships. Although the most of sample stated they are not in peace now, more than half of them think peace occupies a place in their every-daily-life. When it comes to the attributions, we show that state authorities (e.g., government, president, etc.) are the second most responsible subject following a generalised 'individual' subject. Second, emergent themes were subjected to cross-tabulation analysis with demographics. Results affirmed previous research on the differentiation of representations of peace -also attributions- according to gender, age and additionally region of residence. The findings are discussed in light of relevant literature. This research is expected to help both policymakers and practitioners for probable peace programs in the future.

**Keywords:** Peace, social representations, secondary education students, Turkey

**Yazışma Adresi:** <sup>1</sup>Aydın Bayad, Institut für interdisziplinäre Konflikt und Gewaltforschung (IKG) Universität Bielefeld, Universitätsstr. 25, 33615 Bielefeld / Germany, aydin.bayad@uni-bielefeld.de, ORC-ID: 0000-0001-7015-6017

<sup>2</sup>Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, elifsakin1@gmail.com, ORC-ID: 0000-0001-7749-0325

<sup>3</sup>Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, cesur@istanbul.edu.tr, ORC-ID: 0000-0002-4038-0592

**Gönderim Tarihi:** 16.11.2018

**Kabul Tarihi:** 05.07.2020

Barişın ve barişma fikrinin pek de güncel olmadığı -belki de bu yüzden en çok ihtiyaç duyulan- bu günlerde, bariş kavramının tarihsel arka planıyla beraber akıllarda nasıl yer ettiği birçok insan için önemli bir sorudur. Belki de bu yüzden günümüz itibariyle parçalı ve gitgide kutuplu bir toplumsallığa doğru evrilen Türkiye’de barişın çağrıştırdığı tüm anlamlar, ilerde barişın nasıl kurgulanması gerektiği konusunda oldukça işlevsel olabilir. Zira farklı anlayışları karşılıklı ilişki içinde ele alıp değerlendirmek, toplumsal uzlaşi için atılması gereken adımların başında gelir. Biz de bu çalışmada Türkiye’nin farklı şehir ve bölgelerindeki ortaöğretim öğrencilerinden oluşan olabildiğince geniş bir örneklemden topladığımız verilerle, barişı dair farklı bakış açılarını ortaya koymayı hedefledik. Çalışmamızın amacı, ülke geleceğinde önemli bir yer tutacak olan gençlerin, barişı nasıl anlamlandırdıkları ve algıladıklarını inceleyebilmektir.

Bariş mevzusu Türkiye politik tarihi açısından oldukça eski olsa bile sosyal bilimler geleneği için maalesef olması gerekenin hem gerisindedir hem de oldukça yenidir. Bariş kavramının ancak Avrupa Birliğiyle entegrasyon süreciyle beraber (Akgül 2015), öncelikle bireysel düzeyde pedagoji kapsamında değerlendirildiği ve eğitim ortamlarında bariş kültürü oluşturmak maksadıyla çalıştaylar yapıldığı görülmektedir (Onursal, 2013). Öte taraftan, aynı yıllarda makro düzeyde uluslararası ilişkiler ve politik bilimler perspektifli *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* de yayın hayatına başlamıştır. Bunların dışında üçüncü bir yönelim ise Kürt sorununun çözümü konusunda siyasi iradenin oluşmasını takiben, bu konuda çalışan çeşitli uzmanlardan derlenen bariş kitapları olmuştur (Aktaş, 2014; Başterzi ve Aker, 2015). Buna göre, hem bireysel hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bariş kavramının kullanımı ve gelişimi Türkiye’de dönemsel politik atmosfere bağımlı şekilde seyretmiştir. Ancak bu durum Türkiye’ye özgü değildir. Sarrica ve Wachelke (2010) bariş çalışmalarının seyrini şöyle özetlemektedir: Bariş ve savaşı anlama kapasitesi 1960’lardan itibaren çalışılmaya başlanmış, 1970’lere kadar araştırmalar çoğunlukla Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’da yürütülmüştür. Seksenlerden itibaren araştırmalar Doğu Avrupa ülkeleri, İsrail ve Avustralya’ya genişlemiştir. Araştırmaların içeriği genellikle politik gündeme bağılı olarak değişmektedir. Seksenlerde temel konu nükleer savaşı korkusuyken 90’larda bu konuya olan ilgi azalmış ve yerini terörizme bırakmıştır.

Türkiye’de de toplumsal uzlaşi ve çözüm sürecini takiben nihayet psikoloji alanında da çalışmalar ortaya çıkmıştır. Örneğin, Karasu ve arkadaşları (2016) barişı yönelik tutumlar ile bazı sosyal psikolojik değişkenler arasındaki ilişkileri inceledikleri çalışmada, etnik kimlik, dindarlık düzeyi ve politik yönelimin barişı yönelik tutumların farklılaşmasında etkili olduğunu göstermişlerdir. Gezgin (2018) ise, toplumsal farklılıkların ve bu

farklılıkların neden olduğu farklı bariş kavrayışlarının korunması ve birlikte var olması gerektiğini belirterek, bariş süreçlerinde psikolojinin ve psikologların alabileceği rolleri eleştirel bir gözle değerlendirmiştir. Gerçekten de sosyal bilimler ve bariş aktivizminin bir araya gelmesiyle mümkün olan bariş çalışmaları literatürü incelendiğinde (detaylı bir derleme için bkz., Büyükkacı, 2018) hâlihazırda tek bir bariş kavramının yapılmadığı görülmektedir (Christie, Tint, Wagner ve Winter, 2008). Evrensel bir bariş tanımının olmaması barişı mümkün kılmak açısından bir zorluk oluştursa da bu kavramsal farklılaşmanın yapısı ve işleyişi her toplum için ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken birincil meseledir. Zira negatif ve pozitif bariş kavramsallaştırmasıyla bariş çalışmaları konusunda bir mihenk taşı özelliği taşıyan Galtung (1985), esasında Gandi’den ilhamla oluşturduğu yapısal bariş kavramı üzerinde çalışırken, Batı sosyal biliminin vurguladığı bireyin veya aktörlerin ve ulusların motivasyonları ve kapasiteleri gibi analizlerden mümkün olduğu kadar kaçınmıştır. Galtung, motivasyonun önemini göz ardı etmemekle beraber, açıklamaların vurgusu bireysel motivasyonlara yapıldığında, toplumsal yapıların özelliklerinin göz ardı edildiğini iddia etmektedir. Öte yandan bu yapıların nasıl işlediğini anlamak, onların dönüşümü için de gerekli bir ön şarttır. Dolayısıyla Galtung (1985), global ve bütüncül bir bariş kavrayışının geçerli olmadığını, çünkü insanlık gibi “bariş kavramının kendisi parçalıdır” demektedir (s. 155). Bu anlamda içinde yaşadığımız coğrafyada ve siyasi iklimde barişın ne anlam ifade ettiğine bakmak, bariş çalışmalarına önemli bir katkı sunacaktır.

Gibson’a (2012) göre, önyargı, gruplar arası çatışma veya saldırganlık çalışmaları sosyal psikoloji literatüründe bir hayli baskın olmakla beraber, bunlar daha ziyade bireysel düzlemde kalan açıklamalar olmuştur. Sarrica ve Contarello’nun (2004) da ifade ettikleri üzere, bir sosyal temsili paylaşmak bir gruba aidiyetin sonucudur, aynı zamanda farklı temsillere sahip diğer grupların karşısında kendini tanımlamanın da bir yoludur. Öte yandan, Hewer (2012) bariş ve çatışmayı çalışmanın zor bir iş olduğunu çünkü barişın herhangi bir kavramsallaştırmasının; ulusal kimlik, dini aidiyet, kolektif hafıza, ülke sınırları, kaynaklara ulaşım, sosyal hareketlilik, sosyal adalet ve insan hakları gibi meseleleri içeren zamanal veya mekânsal bir sosyal, politik ve psikolojik ağa bağılı olduğunu ifade etmektedir. Sosyal temsiller, tam da sosyal psikoloji ve politik psikolojinin kesiştiği noktadadır, ayrıca paylaşılan bilgiye yaptığı vurgu nedeniyle bireycilik, indirgemecilik ve şeyleştirme tuzaklarından uzak durulmasını sağlayan bir analitik çerçeveye sahip olduğundan bariş/barişma gibi tüm toplumu ilgilendiren bir meseleye sosyal temsiller çerçevesinden yaklaşmak önemlidir.

### Sosyal Temsiller Kuramı-(STK)

Çoğunlukla Moscovici ve çevresinin 1970-1980 yıllarındaki çalışmalarına referansla açıklanan kuram, 1984'te Farr ve Moscovici tarafından yazılan *Sosyal temsiller; sosyal psikolojideki Avrupa çalışmaları* kitabının ardından İngilizce konuşulan dünyaya açılınca tanınırlığı artmış ve üzerine tartışılır hale gelmiştir (Eicher, Emery, Maridor, Gilles ve Bangerter, 2011). Moscovici, Durkheim'in kolektif temsiller kavramını sosyal temsiller olarak formüle ederek, ilk defa birey içi süreçlere uyarlamıştır. Böylelikle paylaşılan temsiller hem psişik hem de sosyal bir gerçeklik olarak ele alınmıştır. STK'daki bu perspektif değişimi sosyal bilim nosyonunun yerli yerine oturtulması girişimi olarak savunulmaktadır (Bauer ve Gaskell, 1999). Çünkü sosyal olay ve durumları açıklarken geliştireceğimiz modellerin doğa bilimlerindekiyle farklı olması bir gereklilik değil zorunluluktur ve sosyal psikoloji için araştırma nesnesi olan insan sosyalliği hem *açıklayan* hem de *açıklanan* olabilecek kompleks bir yapıya sahiptir. STK, bireyi hem aktif hem pasif katılımlı bir özne olarak ele alması bakımından geleneksel pozitivist psikoloji geleneğinin ötesinde bir bakış açısı sunmaktadır (Farr, 1993).

Sosyal temsiller kişinin kendi bireysel tarihiyle beraber içinde yaşadığı grubun da tarihini içeren, toplumun paylaşılan kodları üzerinden iletişim kurmaya yarayan bir değer sistemi, fikir ve pratikler bütünüdür (Sammur ve Howarth, 2014). Zira temsillerin doğruluk değerleri yoktur ancak bireye düşünmek, karşı çıkmak, onaylamak için temel hazırlamaktadır (Wagner, 2012). Ancak STK, açıklayıcı olgu ve koşulları sosyal bir alanda ele alarak, bireysel düzeydeki olgu ve koşulları açıklamaya çalışır. Bu anlamıyla STK *makro-indirgemeci* açıklamalar yapmaktadır. Ama STK, insanın bilişsel yapısının varlığını yok sayan alternatif bir kuram olmak yerine sosyal biliş yaklaşımlarına son yıllarda yükselen eleştirel bir pozisyon olarak düşünülmelidir. Çünkü iki yaklaşım da keşfedilmeyi bekleyen ve zihinsel işleyişimizi belirleyen yapılar varsaymaktadır. Ancak her iki yaklaşım yapısalci yönelimleri paylaşıyor olsa da sosyal biliş kişilerarası ilişkileri önemseyen bireyci bir perspektife sahipken, STK sosyal organizasyonları önemseyen etkileşimci bir perspektif almaktadır. Örneğin, sosyal biliş yaklaşımı sosyal dünya hakkındaki kavramlarımızın ilk olarak formunun, daha sonra içeriğinin geliştiğini iddia ederek *kavramsallaştırma* sürecinden bahseder. Ancak STK form ve içerik arasında a priori bir farklılaşma varsaymaz. STK'ya göre *kıymetlendirme* kavramsallaştırmadan önce gelir (Duveen ve De Rosa, 1992). Çünkü kurama göre 'bilgi hiçbir zaman nötr değildir. O, her zaman değerlere bulanmıştır' (Duveen ve De Rosa, 1992, s. 104).

Sosyal temsillerin işleviyle ilgili genel anlamda sosyal temsillerin demirleme ve nesneleştirme mekanizmalarıyla tanıdık olmayan durum ve olguları tanıdık hale

getirmeye yaradığı söylenebilir (Moscovici, 1984). Bu fonksiyonuyla toplumdaki mevcut temsillerle yeni durumlar ve olgular tanımlanır. Dolayısıyla, sosyal temsillerin en çok sosyal değişimlerde veya toplumu ilgilendiren önemli olayların ardından ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Yukarıda anlatılan karmaşık yapısı ve önemli işlevi dolayısıyla, sosyal temsilleri birden çok yöntemle çalışmak mümkündür. Ancak belirlenen bir olgu ya da olayı değerlendirme düzeyi ve bu olgu ya da olayı açıklama düzeyine göre farklılaşan çalışmalardan yola çıkarak; iki genel eğilimden bahsedebiliriz. Sosyal temsillerin dağıtılmış özellikleriyle ilgilenen araştırmacılar genelde homojen bir grup belirleyerek bireysel düzeyde değerlendirmeler yapmışlardır (örnek bir çalışma için bkz. Jodelet, 1991). Buradan elde edilen sosyal temsiller, baskın elementlerin *bireysel olarak dağıtılmış prototipik temsildir* (Moscovici, 1988). Bu şekilde elde edilen prototipik temsillere merkezi çekirdek denir. Sosyal temsillerin ortak özellikleriyle ilgilenen araştırmacılar ise gruba uygun bir temsil belirleyerek doküman ve medya analizi ya da anket yapmışlardır. Buradan elde edilen sosyal temsiller ise *sosyal temsilin kolektif görüntüsü* olarak adlandırılır (örnek bir çalışma için bkz. Moscovici, 2008).

Barışın ulaşılması gereken bir hedef olarak toplumu oluşturan bireylerin zihinlerinde asılı duran bir fikirden ibaret olmadığı açıktır. Herhangi bir barış çabası ortaya konduğunda toplumu oluşturan farklı kesimlerin ve grupların barış kavrayışları rekabet ve bazen çatışma içine gireceği için akademik anlamda stratejik olan barış sosyal temsillerinin kolektif görüntüsünü ortaya çıkarmak olmalıdır. Zira barış konusunda yapılan sosyal temsil çalışmalarının çoğunluğu bu grup araştırmalar içinde yer almaktadır.

### Barışın Sosyal Temsilleri

Van der Linden ve Licata (2012), barış aktivistlerinin veya sosyal bilimcilerin, insanların savaş ve barış hakkında nasıl düşünceleri gerektiği üzerinde odaklandıklarını, ama nasıl düşündüklerini çok da araştırmadıklarını iddia etmektedirler. Onlara göre savaş ve barış konusunu çalışan sosyal bilimciler, çoğunlukla savaşa ve barışa yönelik tutumları incelemişlerdir ancak savaşın ve barışın sosyal temsilleri daha az dikkate alınmıştır. Bunun muhtemel nedeni de bu ikisine yönelik tutumların birbirini dışlayıcı olduğu yönündeki düşüncedir, yani savaşa taraf olanların barışa karşı olması gerektiği inancı veya tam tersi. Oysaki Sarrica ve Wachelke (2012) barış ve savaşın temsillerinin birbirlerine zıt olmadığını göstermişlerdir. Van der Linden ve Licata'ya (2012) göre barış, savaşın yokluğu gibi görünse de insanların barışla ilgili sosyal temsilleri ekseriyetle insanlar arası ilişkileri ve içsel durumları da kapsar. Savaşın sosyal temsilleri şiddetin çeşitli formlarını ve devletlerarası politikalar gibi birbirine yakından ilişkili temalardan oluşurken,

barışın sosyal temsilleri birbiriyle yakından ilişkili olmayan temalar içerir (Sarrica, 2007). Bir başka deyişle savaşın sosyal temsilleri görece sabit ve merkeziyken; barışın sosyal temsilleri eşit düzeyde önemli ve çeşitli çevresel elementlerden oluşmaktadır (Sarrica ve Wachelke, 2012). Aynı zamanda bunlar kişinin bağlı olduğu gruba ve bağlama göre büyük değişiklik gösterir (Sarrica, Leone, Cadorn ve Siag, 2011; Van der Linden, Bizumic, Stubager ve Mellon, 2011).

Her toplumun askerileşme düzeyi ve yaşadığı savaş deneyimi üzerine oluşan tarihsel bir politik kültürü söz konusudur. Görünüşe bakılırsa bu politik kültür bir çeşit sosyal atmosfer yaratarak topluluk üyelerinin savaşa ve barışa dair sosyal temsillerinin şekillenmesini etkilemektedir. Van der Linden ve Licata'ya (2012) göre savaş gibi hayatı tehdit eden ve insan varoluşunu derinden etkileyen deneyimler, insanların bu olaylara verdikleri anlamları da etkilemektedir. Bu etkiler, olayın devam edip etmediğine, nasıl sonuçlandığına veya zaman ve mekân bakımından uzaklığına bağlıdır. Eğer savaş hala devam ediyorsa kişiler bununla baş etmek için çeşitli yollar geliştirirler. Savaşın sosyal temsili bilişsel olarak değiştirme vasıtasıyla gerçekliğin de bir parçasını değiştirerek hayatı daha katlanılır hale getirebilirler. Bu savunma mekanizmasının niyet edilmemiş bir sonucu da farklı alternatiflerin, örneğin barışın varlığının reddedilmesidir.

Öte yandan Van der Linden ve arkadaşlarının (2011) aktardıkları üzere, barışın sosyal temsillerine dair çeşitli ülkelerde yapılan önceki çalışmaların neredeyse hepsinde benzer temalar ortaya çıkmıştır. Barışla ilgili olarak katılımcıların cevapları, Galtung'un negatif barış (savaşın veya şiddetin yokluğu gibi) ve pozitif barış (barışın ve huzurun varlığı gibi) kavramsallaştırmasına uygun olarak kodlanmaktadır. Pozitif barış daha sonra kişinin kendi içindeki barış (zihnin sükûnet hali, huzur vb.) ve ilişkisel (iş birliği, arkadaşlık, kardeşlik vb.) olarak da bölünebilir. Diğer elementler olumlu duygular (sevgi, mutluluk, neşe vb.), evrensel haklar (özgürlük, eşitlik, saygı vb.), varlık ve fiziksel sağlık (güvenlik, istikrar vb.) ve semboller (beyaz, barış işareti, zeytin dalı vb.) gibi temaları içermektedir. Alan araştırmalarından ve barış araştırmacılarının kullandığı terminolojiden yola çıkarak Van der Linden ve diğerleri (2011) bu elementleri sınıflandırmak için üç genel kategori oluşturmuşlardır: 1) şiddetin yokluğu, 2) sosyal düzen ve zihinsel huzur ve 3) daha güçlü olan tarafından yapılan şiddet ve kötüye kullanmaya karşı yürütülen bir durum olarak barış; yani sosyal dönüşüm olarak barış.

### **Gelişimsel Perspektiften Barış Çalışmaları**

Hakvoort ve Oppenheimer'a (1998) göre savaş ve barış sosyal fenomenlerdir ve bu fenomenleri anlamak bilişsel kapasiteden daha fazlasını gerektirmektedir. Bu temel varsayımdan yola çıkarak, araştırmacılar Selman'ın beş basamaklı sosyo-bilişsel gelişimini (rol alabilme veya

kişiler arası ilişkileri anlayabilme) savaş ve barış anlayışına uyarlamışlardır. Hakvoort ve Oppenheimer'ın (1998) kuramsal yaklaşımını özetlemek gerekirse, bilişsel ve sosyo-bilişsel gelişim çalışmaları savaşa dair bir anlayışın altı yaşından itibaren geliştiğini göstermektedir. İlk aşamalar daha ziyade silahlar ve ateş etme gibi somut nesnelere ve eylemlerle ilişkilidir ve artan bir şekilde karşılıklı zarar verme ve ilişkili kişilerin acı çekmesini de içeren bir anlayışa doğru gelişmektedir (Sarrica, 2007). Barış kavramı ise daha geç ve karmaşık bir şekilde gelişmektedir: On iki yaşına doğru makro seviyede savaşın ve kişiler arası düzeyde çatışmaların olmadığı negatif barış anlayışı ve bunlara eşlik eden nazik olma gibi olumlu sosyal duygular gelişmektedir. Ergenlikten önceki yıllarda karşılıklılık ve iş birliğine dayalı bir barış anlayışı gelişmektedir. Çocuklar büyüdükçe barış anlayışı daha çeşitli ve karmaşık hale gelmektedir.

Daniel, Doudin ve Pons (2006), beş-altı yaşlarındaki çocuklardan oluşan deneysel çalışmalarında, barışla ilgili manipülasyon sonucunda, kontrol grubundaki çocukların temsillerinde herhangi bir değişim olmazken deney grubundaki çocukların temsillerinin yeniden organize olduğunu göstermişlerdir. Orr, Sagi ve Bar-On (2000) ise 16 yaşındaki İsraili ve Filistinli gençlerle yaptıkları karşılaştırma çalışmalarında, her iki grubun da savaşı bağımsızlığı kazanmak için meşru bir yol olarak gördüklerini ve barışın bedelini ödemeye yanaşmadıklarını göstermişlerdir. Onlara göre, etnik çatışmalarla ilgili çalışmalarda, meselenin kolektif anlamına bakmak gerekir. Çünkü şiddet yüklü eylemler bireylere yönelik olarak değil, belirli etnik gruplara veya milletlere yönelik olarak yapılmaktadır. Sarrica ve Wachelke (2010) tarafından 14-17 yaş arası İtalyan gençlerle yürütülen çalışma sonucunda ise, savaşın ölüm ve yıkıma dair dramatik bir temsiline olduğu görülmüştür. Ayrıca barışın temsilleri daha zayıf ve çok safhalıdır, dolayısıyla da değişim potansiyelini içinde barındırmaktadır.

Türkiye'de barış üzerine yapılan çalışmalar ise daha ziyade barış eğitimi programlarının incelenmesi (örn. Memişoğlu ve Çatlak, 2016), öğretmenlerin barış eğitimine yönelik görüşlerinin (örn. Demir, 2011), barışa yönelik tutumlarının incelenmesi (örn. Öztaşkın, 2014) veya barışa yönelik tutum ölçeklerinin geliştirilmesi (örn. Kılcan, 2018) şeklindedir. Doğan ve Kılınç (2004), ilkökul kitaplarında barış ve ilgili kavramların ne kadar yer aldığını incelenmiş; ilkökul ders kitaplarında yer alan metinlerde barış ve muadili kavramlara yeterli kadar yer verilmediğini, dahası ders kitaplarında "savaş" olgusuna "barış" olgusundan daha fazla yer verildiğini tespit etmişlerdir. Ortaöğretim öğrencileriyle yürütülen sınırlı sayıda çalışmadan biri ise Aktaş ve Safran'ın (2013), 3026 ortaöğretim öğrencisi ile yürüttüğü çalışmadır. Çalışmanın amacı ortaöğretim öğrencilerinin savaşa ve barışa yönelik tutumlarını değerlendirmektir. Ortaöğretim öğrencileri insanlığın savaşa özelliğiyle doğduğu maddesine genellikle ortalama puanlar

**Tablo 1.** Katılımcıların Cinsiyete Göre Yaş Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Cinsiyet	Ortalama	SS	Minimum	Maksimum
Kadınlar (N = 325)	15.90	2.32	13	19
Erkekler (N = 203)	16.44	2.71	14	24
Toplam (N = 528)	16.01	2.66	13	24

vermelerine rağmen savaşın Tanrı'nın önceden belirlediği bir kader olduğu fikriyle hemfikir olmamışlardır. Bunun dışında Hakvoort ve Oppenheimer'ın (1998) cinsiyet kategorisinin barış kavrayışıyla etkileşebileceği varsayımıyla paralel olarak, Eryılmaz (2009) ergenleri de içeren bir örnekleme yürüttüğü çalışmasında kadınların barışa yönelik daha olumlu tutumlara sahip olduklarını bulmuştur.

Görüldüğü kadarıyla Türkiye'de en azından lise öğrencileriyle yapılmış olan barışın sosyal temsillerine dair bir çalışma yoktur. Öte yandan böyle bir çalışmanın gerekliliği de aşikârdır. Zira okullardaki barış eğitimi yedinci sınıf kapsamında son bulmaktadır. Dolayısıyla öğrencilerin lise döneminde barışa yönelik kavram kazanımlarının gerçekleşmiş olması beklenebilir. Ayrıca çocuklar büyüdükçe barışa dair anlayışları daha çeşitli ve karmaşık hale gelmektedir. Yaklaşık 10 yaşlarından itibaren de daha soyut tanımlamalar geliştirebilmektedirler (Hakvoort ve Oppenheimer, 1998). Biz de bu çalışmada, hem daha öncesinde barışa yönelik müfredat eğitiminden geçmiş hem de bilişsel gelişim olarak barışın soyut düzeyde kavramlaştırılmasını becerebilen lise dönemindeki gençlerle çalışmanın uygun olacağını düşündük. Ayrıca eğer Türkiye'de toplumsal barışa dönük faaliyetlerin daha sağlıklı yürütülmesini istiyorsak ilerde barışın kalıcı hale gelmesini sağlayacak olan gençleri anlamının ve onların barışa dair sosyal temsillerinin ne olduğunu görmenin önemli olduğunu düşünüyoruz.

Ancak barış kavramı ile çalışırken “iyi” ve “kötü” gibi değerlendirmeler çok olası olduğu için normatif yargılardan uzak bilgi üretiminde, betimsel çalışmalar oldukça yararlı olacaktır. Bu yüzden bu çalışmada “Türkiyeli

gençlerin barıştan anladığı nedir?” temel sorusundan hareketle, barışın sorumluluğuna yapılan atıflara, barışın karşısındaki engellere dair temsillere ve barış için yapılabilecekler için düşüncelere betimsel bir desenle baktık. Bu amaç doğrultusunda ortaöğretim öğrencilerinde güçlü bir şekilde paylaşılan sosyal gerçekliği yakalamamıza olanak sağlayan Sosyal Temsiller Yaklaşımından yararlandık. Ayrıca yukarıda aktarılan literatüre dayanarak, bu temsillerin olası toplumsal değişkenlerden nasıl etkilendiklerini toplumsal cinsiyet, yaş ve yaşanılan bölge gibi demografik karşılaştırmalar aracılığıyla ortaya koyduk.

## Yöntem

### Katılımcılar

Türkiye'nin farklı bölgelerindeki 13 şehir ve 41 farklı ortaöğretim kurumundan toplam 535 lise öğrencisi araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Tablo 1'de öğrencilerin, cinsiyete göre yaş ortalamaları verilmiştir (*Ort.* = 16.01, *SS* = 2.66); yaş bilgisini beyan etmeyen 7 katılımcı bulunmaktadır.

Etnik kökenleri sorulan katılımcıların 297'si (%55.5) kendisini Türk, 107'si (%20.0) Kürt olarak tanımlamıştır. Diğer etnik gruplara (Çerkez, Laz, Dadaş, Azeri) aidiyetini beyan eden 53 kişi (%9.9) bulunmaktadır, herhangi bir etnik köken belirtmeyen 78 kişi (%14.6) bulunmaktadır. Katılımcıların tamamına yakını halihazırda şehirlerde yaşamaktadır ve hayatlarının çoğunu da şehirlerde geçirmişlerdir (bkz. Tablo 2); bu soruya cevap vermeyen 12 katılımcı (%2.4) bulunmaktadır.

**Tablo 2.** Katılımcıların Halihazırda Yaşadıkları Yerler ve En Uzun Süreyle Yaşadıkları Yerler

Yaşanan Yer	Şu an yaşanan yer		En uzun yaşanan yer	
	F	%	F	%
Şehir	496	94.8	479	94.3
Kasaba	13	2.5	11	2.1
Köy	14	2.7	18	3.4
Toplam	523	100	508	100



**Tablo 3.** Katılımcıların Halihazırda Yaşadıkları Bölgeler ve En Uzun Süreyle Yaşadıkları Bölgeler

Yaşanan Bölge	Şu an yaşanan bölge		En uzun yaşanan bölge	
	F	%	F	%
Marmara	373	73.3	337	63.0
Akdeniz/Ege	67	13.2	51	9.5
Doğu/Güneydoğu Anadolu	65	12.8	66	12.3
İç Anadolu/ Karadeniz	4	.7	16	3.0
Toplam	509	100	466	100

Katılımcıların yaşadıkları bölgelere baktığımızda bir çeşitlilik bulunmaktadır ancak en uzun süreyle yaşanan ve hâlihazırda yaşanan bölge olarak en fazla orana Marmara Bölgesi sahiptir. Hem en uzun süre yaşanan bölge hem de hâlihazırda yaşanan bölge açısından İç Anadolu ve Karadeniz Bölgesi en az yüzdeye sahiptir (bkz. Tablo 3).

Katılımcıların çoğu ailelerinin ekonomik durumlarını orta ( $N = 270$ , %50.6) ve iyi ( $N = 200$ , %37.5) olarak belirtmişlerdir. Kardeş sayısı ise 0-18 arasında değişmektedir ( $Ort. = 3.31$ ,  $SS = 1.90$ ).

#### Veri Toplama Aracı

Katılımcılara bilgilendirilmiş onam formunun yanında yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, yaşanan yer bilgisi, etnik köken ve sosyal medya kullanımı gibi bilgilerin alındığı bir demografik form verilmiştir. Ayrıca barışa dair sosyal temsilleri elde etmek amacıyla araştırmacılar tarafından, barış çalışmaları temel alınarak hazırlanmış olan açık uçlu 10 adet sorudan oluşan bir anket formu hazırlanmış, ancak bu metin kapsamında altı tanesi analiz edilmiştir. Bu sorular barış kavramından ne anlaşıldığını görmeye (“*Barış deyince ilk aklına neler geliyor?*”), “*Barışın sağlanması için ne yapmak gerekir?*”), katılımcıların barış konusundaki sorumluluk atflarını anlamaya (“*Barışı sağlamak en çok kimin sorumluluğundadır?*”), “*Barış için sen ne yapabilirsin?*”) veya hâlihazırda barışın deneyimlenip deneyimlenmediğine yönelik sorulardır (“*Barış içinde miyiz?*” veya “*Barış günlük hayatında bir yer kaplıyor mu?*”). Bu sorular gerek tanımlanması gerek sorumluluk vurgusu ve gerekse de gündelik hayatta nasıl yaşandığının üzerine düşünülmesiyle farklı açılardan bakılmasını sağlayarak katılımcıların barışa dair sosyal temsillerini elde etmeye yönelik olarak hazırlanmıştır.

#### İşlem

Uygunluk yöntemiyle İstanbul, Kütahya, Balıkesir, Van, Iğdır, İzmir, Malatya, Isparta, Konya, Bursa,

Gaziantep, Burdur ve Samsun illerinden ve toplam 41 farklı liseden katılımcılara ulaşılmış, çoğunluğu sınıf ortamında olmak üzere okul ve çevresinde anketler uygulanmıştır. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına göre gerçekleşmiş; katılımcılara araştırmanın amacı kısaca açıklanmış ve uygulamalar bazı durumlarda birebir, bazı durumlarda da toplu uygulamalar şeklinde kalem ve kâğıt ile yürütülmüştür. Araştırma için İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Komisyonu’ndan etik kurul onayı alınmıştır. Uygulamalar ortalama 30 dakika sürmüştür. Veri toplama dönemi Mart 2015 ile Eylül 2015 aylarını kapsamaktadır.

#### Bulgular

Barışın sosyal temsilinin kolektif görüntüsünü bütünlüklü olarak sunmak adına; sorulara verilen bütün cevaplardan katılımcı sayısı baz alınmadan olabildiğince geniş bir veri seti oluşturulmuştur. Araştırmanın amacı gereği, cevapların herhangi bir kurama veya yapılmış çalışmalara dayandırılmaması ve önceden belirlenen belirli kategorilerin olmaması dolayısıyla açık kodlama tekniği (Joffe ve Yardley, 2004) tercih edilmiş ve veri setine niteliksel içerik analizi uygulanmıştır (Bilgin, 2006; Harré, 1997). Veri içerisindeki örüntülerin tespiti, anlamlı açıklamalar ve ilişkilerin analizi ve raporlanması için kullanılan niteliksel analizde şu adımlar kullanılmıştır: İlk olarak eş anlamlı açıklamalar ve benzer cevaplar kapsayıcı alt temalarda birleştirilmiştir (örn. *Barışın sağlanması için ne yapmak gerekir? sorusuna verilen “ayrım yapmamak gerekir”, “ülkedeki kimseyi ayırmadan, herkese eşit davranarak geçinilmesi gerekir”, “mezhep ayrımı yapmamak gerek. Türk Kürt vb. ayrım yapmamak”, “ırkçılık, ayrımcılık yapılmalı” ifadeleri ayrımcılık yapmamak alt temasını oluşturmuştur*). Daha sonra benzer içerikteki alt temalardan ise temalar ve nihayet benzer temaların bir araya gelmesinden de sosyal temsil kategorileri oluşturulmuştur (örn. *Ayrımcılık* alt teması, *Tekil Değişim* teması, *Bireyde*

**Tablo 4.** Sorulardan Elde Edilen Kategorilerin Sıklık ve Yüzdeleri

Soru	Kategori	F	%
S1. Barış denince aklına ne geliyor?	Hayat kalitesine dair barış	240	30.5
	İnsanlar arası ilişkilere dair barış	228	28.9
	Semboller	73	9.3
	Olumsuzlukların olmaması	11	2.1
	Ülkeler/Sistemler	7	1.3
S2. Barış içinde miyiz?	Değiliz	352	71.5
	Evet	80	16.3
	Kısmen	51	10.4
	Bilmiyorum	9	1.8
S3. Barışın sağlanması için ne yapmak gerekir?	İdealler barış getirir	184	24.2
	Barış mümkün/değil	145	19.1
	Toplumsal dönüşümle barış	91	12.1
	İdeolojik barış	14	2.6
	Ütopya/Distopya	13	2.4
S4. Barışı sağlamak en çok kimin sorumluluğundadır?	İnsanlık	310	44
	Devlet	234	33
	Ulusal otoriteler	65	9
	Diğer	52	7
	Barışçılar	5	1
S5. Barış için sen ne yapabilirsin?	Bireysel düzlem	167	31.2
	Soyut adımlar	124	23.2
	Toplumsal düzlem	103	19.2
	İlişkisel düzlem	96	17.9
	Diğer	45	8.4
S6. Barış günlük hayatında bir yer kaplıyor mu?	Evet	289	54.1
	Hayır	117	21.9
	Kategori Dışı	67	12.5
	Kısmen	18	3.4

*Değişim* kategorisi, bu makalede raporlanan bütün kategoriler bkz. Tablo 4). Belirsiz, birden fazla anlama gelen, çok ilgisiz veya anlamsız cevaplar ise kategori dışı bırakılmıştır. Araştırmacılar tarafından yapılan bağımsız kodlamalar sonrasında, her araştırmacı bir diğerinin kodladığı cevaplardan, seçkisizleştirilerek oluşturulan %20'lik veriyi yeniden kodlamıştır. Toplam 641 cevap

için kodlayıcılar arasında sağlanan uyum %92.3 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca kodlayıcılar arasındaki güvenirliliği hesaplamak için; önceki katsayılara göre daha keskin sonuçlar verdiği ve 'Kappa Paradoksu'na dirençli olduğu gösterilen (Haley, Thomas, Petre ve De Roeck, 2008), Gwet'in (2001; 2008)  $AC_1$  katsayısı AgreeStat 15.6 programıyla hesaplanmıştır ( $AC_1 = .915, p < .001$ ,

95% CI [.89, .94]). Buna göre kodlamanın güvenilirliği son derece yüksektir. Verilen cevapların frekans analizleri ve çapraz tablolama analizleri için ise SPSS 22 paket programı kullanılmıştır.

Çalışmanın bu kısmında açık uçlu olarak sunduğumuz soruların sunulduğu sırasını takiben, ulaşılan sosyal temsillerin neler olduğunu analiz birimlerimiz olan alt tema, tema ve kategoriler üzerinden tanıtip alıntılarla örnekledik. Barış kavramının konuşulması için kullanılan tüm alt temalar arasından en yaygın cevaplardan oluşan merkezi elementlerin yanında, çevresel elementleri de en az karşılaşılan iki kategoriyle raporladık. Bu kısmın ikinci aşamasında ise ilişkisel bir desenle barışın sosyal temsillerinin, örneklemim demografik yapısıyla etkileşimini anlamak üzere kategorileri sayısallaştırarak yeniden kodladığımız veri setini, katılımcıların demografik değişkenleriyle çapraz tablolama analizi vasıtasıyla karşılaştırdık.

### Sıklık Analizi Sonuçları

#### 1. Barış denince aklına ilk neler geliyor?

Bu soruya verilen yanıtlardan toplam 794 ifade, 65 alt tema, 24 tema ve 11 kategoriye ulaşılmıştır. Barışın ne olduğuna ilişkin birinci soruda en yaygın tema “Hayat Kalitesine Dair Barış” kategorisinde bir araya getirilmiştir (F = 240, %30.5). Bu genel kategori “rahat bir yaşam” (F = 182, %75.83) (örn. “çok huzurlu, yeşilliklerle dolu bir ortam”) ve “güvenli bir yaşam” (F = 58, %24.17) (örn. “hürriyet ve güvenlik”) temalarından meydana gelmektedir.

İkinci en yaygın kategori olan “İnsanlar Arası İlişkilere Dair Barış” (F = 228, %28.9) “yakın ilişkiler” (F = 122, %53.51) (örn. “barış insanların birbirleriyle iyi anlaşmasıdır, kavga olmamasıdır”) ve “toplumsal ilişkiler” (F = 106, %56.49) (örn. “bütün herkesin kardeşlik içinde yaşaması”) temalarından oluşmaktadır.

Üçüncü yaygın kategori ise “Semboller” dir (F = 73, %9.3). Bu genel kategorinin içinde “evrensel semboller” (F = 42, %58) (örn. “güvercin, zeytin dalı”), “milli semboller” (F = 10, %14) (örn. “yurtta barış dünyada barış”) ve “diğer semboller” (F = 21, %29) (örn. “barış manço geliyor aklıma”) gibi temalar bulunmaktadır.

Bu soru için en az yaygın cevap olarak “Ülkeler/Sistemler” (F = 7, %1.3) ve “Olumsuzlukların Olmaması” (F = 11, %2.1) kategorileri karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılar ilkinde belirli ülkelerin ve yönetim sistemlerinin isimlerinden; ikincisinde ise genel anlamda olumsuzlukların olmamasından bahsetmektedirler.

#### 2. Barış içinde miyiz?

Bu soruda barış içinde olmadığımızı düşünenler “Değiliz” (F = 352, %71.5) (örn. “barış içinde değiliz içinde olsaydık ülkemizde bu şekilde savaşlar olmazdı”),

olduğumuzu düşünenler “Evet” (F = 80, %16.3) (örn. “evet barış içindeyiz herkes özgür kimse kimseye karışmıyor”), emin olamayanlar “Kısmen” (F = 51; %10.4) (örn. “barış içinde sayılırız”) ve cevap veremeyenler “Bilmiyorum” (F = 9, %1.8) (örn. “bilmiyorum, takip etmiyorum”) kategorisi içinde yer almışlardır.

#### 3. Barışın sağlanması için ne yapmak gerekir?

Bu soruya verilen yanıtlardan toplam 729 farklı ifade, 75 alt tema, 24 tema ve 10 kategori tespit edilmiştir. Bunların arasında en yaygın kategoriye “İdealler Barış Getirir” (F = 184, %24.2) oluşturmaktadır. Bu kategoriye oluşturan “ideal insan” (F = 125; %67.9) temasında çözüm bireyden (örn. “insanların daha az bencil olması gerekir”); “ideal yaşam” (F = 59; % 32.1) temasında ise insanlar arası soyut ilkelere bahsedilmektedir. (örn. “saygılı ve sevgili bir düzen insanlar arasındaki ilişkilerin hoş olması gerekir”).

İkinci en yaygın olan “Barış Mümkün/Değil” (F = 145, %19.1) kategorisi; barışın gerekliliğine dayanarak “çözüm önerileri” (F = 118, %81.4) (örn. “topluma din, dil, renk, ırk ayrımı yapmamayı öğretmek gerekir”), ironik bir biçimde bir çeşit sosyal temizlik gerekliliğine dayanan “yıkım” (F = 15, %10.3) (örn. “düşmanımızı yok etmek. Hepsini katletmek”) ve karamsar bir pozisyon olan “imkânsız barış” (F = 12, %8.3) (örn. “barış sadece kağıtlarda yazan, gerçeğinin günümüzde mümkün olmadığı bir durumdur”) temalarından oluşmaktadır.

Elde edilen üçüncü en yaygın kategori olan “Toplumsal Dönüşümle Barış” (F = 91, %12.1) temsilde katılımcılar önceki temsillerden farklı olarak barışı bireysel düzlemde toplumsal düzleme taşıyarak barışın sağlanmasını “hak talebi” (F = 43, %47.3) (örn. “herkesin haklarına sahip çıkması gerekir”) ve “ilkesel talepler” (F = 48, %52.7) (örn. “toplum içindeki her bireyin farklı düşüncelere saygı duyması gerekir”) üzerinden inşa etmektedirler.

Bu soru için en az karşılaşılan temsiller ise sırasıyla “Ütopya & Distopya” (F = 13, %2.4) (örn. “insanlığın egosunu yok etmek gerekir”, “tüm insanlar ölürse barış sağlanabilir”) ve “İdeolojik Barış”tır (F = 14, %2.6) (örn. “Abdullah Öcalan’ı serbest bırakmak”, “Atatürk’ün izinden gitmek”, “Hristiyanlarla ve Yahudilerle savaşmak, Cihat etmek”).

#### 4. Barışı sağlamak en çok kimin sorumluluğundadır?

Bu soruya verilen yanıtlardan 714 ifade, 47 alt tema, 15 tema ve 6 kategori tespit edilmiştir. Sorunun yanıtları büyük bir çeşitliliğe rağmen, çoğunlukla “İnsanlık” (F = 310, %44) (örn. “bizim sorumluluğumuzdadır”, “insanların”, “aslında toplumun görevidir”); “Devlet” (F = 234, %33) (örn. “devletin”, “devleti yönetenler”, “cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan”) ve “Ulusal



*Otoriteler*" (F = 65, %9) (örn. "ordunun", "görevlilerin", "eğitimcilerin-devlet görevlilerinin") temalarına yerleşmişlerdir.

Bu soruda en az karşılaşılan temalar ise sırasıyla; barış taraftarlarını veya karşıtlarını işaretleyen "*Barışçılar*" (F = 5, %1) (örn. "barışseverler") ve tekrar etmeyen tikel örneklerden oluşan "*Diğer*" (F = 52, %7) (örn. "savaş başlatanın") şeklindedir.

##### 5. Barış için sen ne yapabilirsin?

Bu soruya verilen yanıtlardan 608 ifade, 67 alt tema, 6 tema ve 5 kategori elde edilmiştir. Anket sorusunun niteliği dolayısıyla en yaygın kategoriyi "*Bireysel Düzlem*" oluşturmuştur (F = 167, %31.21). Kategori içinde barışı mümkün kılmak için bireysel niteliklere dair değişimler "tutum ve değer dönüşümü" (F = 134, %80.24) (örn. "iyi olabilir, pozitif düşünebilirim", "adil olabilirim"), eğitime yönelik öneriler "eğitim hayatı" (F = 11, %6.59) (örn. "eğitimimi en iyi şekilde devam ettirmek", "ders çalışmalıyım"), toplumda kendilerine verilen görevleri yerine getirmeye ilişkin açıklamalar (F = 11, %6.59) (örn. "üstüme düşen tüm görevleri", "sorumluluklarımı yerine getiririm") ve din temelinde açıklamalar "manevi hayat" (örn. "İslam'ı tabiatım haline getirebilirim", "dua edebilirim") (F = 9, %5.39) temasını oluşturmuştur.

İkinci en yaygın kategoriyi bireylerin yapabileceklerini net şekilde belirtmedikleri "*Soyut Adımlar*" (F = 124, %23.17) oluşturmaktadır. "Çözumsuzlük" (F = 124, %63.70) (örn. "şu an elimden bir şey gelmez, hiçbir şey") teması barışın mümkün olmadığına, "A'dan Z'ye" (F = 34, %27.42) (örn. "her şey", "ne gerekirse") teması her şeyin yapılabileceğine, "yıkıcı çözümler" (F = 11, %8.87) (örn. "bazı insanları öldürmek", "savaşabilirim") teması ise barışçıl olmayan yöntemlere işaret etmektedir.

Bireylerin toplum içinde barış lehinde yapabilecekleri "*Toplumsal Düzlem*" (F = 103, %19.25) kategorisini oluşturmuştur. Bireyin barış için toplumun geneline yönelik etkinlik, çalışma ve bilinçlendirme çabaları "farkındalık çalışmaları" (F = 70, %67.96) (örn. "insanlara seminer verebilirim", "bilinçlendirmeliyiz", vatandaşlık kimliği ve politik öznellik ile ilgili eylemler "kamusal hak ve görevler" (F = 27, %26.21) (örn. "hükümete oy verebilirim", "barışı destekleyen eylem vb.", savaşmayı çözüm olarak görenlerin yanıtları ise "savaştan kaçınma" (F = 6, %5.82) (örn. "savaş başlatmam", "savaşta kaçırım" teması altında ele alınmıştır.

Bu soruda en az karşılaşılan kategoriler; "ilişkilerdeki rol" (F = 55, %57.29) (örn. "etrafımdaki insanlarla uyum içinde olmam", "bana ihtiyaç duyana yardım ederim") ve "ilişki niteliği" (F = 41, % 42.71) (örn. "kardeşçe yaşayarak," insanlarla olumlu iletişime girerek") temalarından oluşan "*İlişkisel Düzlem*" (F = 96, %17.94)

ve tikel örneklerden, bilmiyorum gibi yanıtlardan oluşan *Diğer* (F = 45, % 8.4) şeklindedir.

##### 6. Barış günlük hayatında bir yer kaplıyor mu?

Bu soruya verilen yanıtlar; "*Evet*" (F = 289, %54.1), "*Hayır*" (F = 117, %21.9), "*Kategori Dışı*" (F = 67, %12.52) ve "*Kısmen*" (F = 18, %3.4) şeklinde bir dağılım göstermiş ve 44 kişi bu soruya yanıt vermemiştir.

#### Çapraz Tablolama Analizi Sonuçları

Yukarda açıklanan sosyal temsillerin demografik, sosyo-ekonomik, bölgesel, kültürel veya dinsel kategoriler boyunca nasıl bir örüntü gösterdiğini anlamak adına; ilk olarak her bir soruya verilen yanıtları sayısal olarak kodladık, daha sonra da katılımcıların demografik bilgileri ile çapraz tablolama analizi uyguladık.

##### 1. Cinsiyet ve Kategoriler Arasındaki ilişkiler

Barış için sen ne yapabilirsin? Barışı sağlamak en çok kimin sorumluluğundadır? ve Barışın sağlanması için ne yapmak gerekir? soruları cinsiyetle anlamlı ilişki göstermiştir (bkz. Tablo 5). Ancak kadın ve erkek sayısının eşit olmadığı çalışma grubunda cinsiyet kategorisinin sosyal temsillerle gösterdiği anlamlı ilişkinin, tesadüfi olmadığını ve tam olarak nereden kaynaklandığını tespit etmek gerekmektedir. Bu yüzden hücre başına düşen gözlenen değer, beklenen değerden farkının standart hataya bölünmesiyle elde edilen düzeltilmiş standardize artan (Adjusted Standardized Residual) değeri hesaplanmış ve +/- 2 değerine ulaşan hücreler bundan sonraki analizler için esas alınmıştır (Agresti, 2007; Sharpe, 2015).

Buna göre "*Barışın sağlanması için ne yapmak gerekir?*" sorusunda cinsiyet kategorisine göre anlamlı düzeyde farklılık gösteren iki temsil vardır,  $\chi^2(9, N = 513) = 18.96, p < .05$ . Kadınlar hem *Bireyde Dönüşüm* hem de *İdealler Barış Getirir* temsiline erkeklerden daha fazla başvurmaktadırlar. "*Barışı sağlamak en çok kimin sorumluluğundadır?*" sorusunda ise anlamlı düzeyde farklı olan dört temsil görünmektedir,  $\chi^2(5, N = 519) = 35.17, p < .001$ . Kadınlar yalnızca *İnsanlık* temsiline erkeklere göre daha fazla kullanırken, erkekler *Devlet*, *Barışçılar* ve *Diğer* temsillerine kadınlara göre daha fazla başvurmaktadırlar. Ayrıca "*Barış için sen ne yapabilirsin?*" ( $\chi^2(4, N = 528) = 26.27, p < .001$ ) ve "*Barış günlük hayatında bir yer kaplıyor mu?*" ( $\chi^2(4, N = 528) = 20.34, p < .001$ ) sorularına verilen yanıtlarda da cinsiyetle anlamlı ilişki gözlenmiştir. Kişisel sorumluluk atıflarında erkekler kadınlara oranla daha fazla *Somut Çözüm* temsiline başvururken; kadınlar daha fazla *İlişkisel Düzlem* temsiline başvurmuştur. Son olarak kadınlar barışın günlük hayatlarında kapladığı yere ilişkin erkeklere oranla daha az olumsuz görüş bildirmişlerdir.

**Tablo 5.** Cinsiyet ve Kategorilere İlişkin Çapraz Tablolama Sonuçları

Soru	Kategori	Kadın	Erkek	$\chi^2$	SD	$\phi$
S3. Barışın sağlanması için ne yapmak gerekir?	Bireyde Dönüşüm	72 (2.8)	25 (-2.8)	18.96*	9	.025
	İdealler Barış Getirir	69 (2.1)	28 (-2.1)			
S4. Barışı sağlamak en çok kimin sorumluluğundadır?	İnsanlık	176 (5.2)	63 (-5.2)	35.17***	5	.000
	Devlet	81 (-3.7)	81 (3.7)			
	Diğer	13 (-2.5)	19 (2.5)			
	Barışçılar	0 (-2.2)	3 (2.2)			
S5. Barış için sen ne yapabilirsin?	İlişkisel Düzlem	118 (3.3)	46 (-3.3)	26.27	4	.000
	Somut Çözüm	57 (-3.8)	65 (3.8)			
S6. Barış günlük hayatında bir yer kaplıyor mu?	Hayır	53 (-4.1)	64 (4.1)	20.34	4	.000

Not. Düzeltilmiş standardize artan değerleri sıklık değerlerinin altında parantez içerisinde gösterilmiştir.

## 2. Yaş ve Kategoriler Arasındaki İlişkiler

Yaşın temsiller üzerindeki etkisine dair daha önceki çalışmalar ve ön analizlerdeki açıklama bekleyen eğilimler dikkate alınarak; yaş değişkeninden örneklemin medyanı (16.00) esas alınarak iki kategorili bir kukla değişken oluşturulmuştur. Bu değişkenle yapılan analizlere göre gerçekten de yaşın barıştan ne anlaşıldığı üzerinde etkili olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 6).

“Barış denince aklına ilk neler geliyor?” sorusunda yaş kategorisine göre anlamlı düzeyde farklılık gösteren dört temsil bulunmuştur,  $\chi^2(10, N = 500) = 30.62, p < .01$ . On altı yaşının altında olan katılımcılar *Hayat Kalitesine Dair Barış* ve *Düzene Dair* temsillerini diğerlerine oranla daha az; *Semboller* ve *İnsanlar Arası İlişkilere Dair Barış* temsillerini ise daha fazla kullanmaktadırlar. On altı yaşının üstünde olanlar içinse bu durumun tersi

**Tablo 6.** Yaş ve Kategorilere İlişkin Çapraz Tablolama Sonuçları

Kategori	16(-)	16(+)	$\chi^2$	SD	$\phi$
Hayat Kalitesine Dair Barış	73 (-3.2)	86 (3.2)	30.62	10	.001
İnsanlar Arası İlişkilere Dair Barış	85 (2.5)	44 (-2.5)			
Semboller	38 (2.2)	16 (-2.2)			
Düzene Dair	13 (-3.2)	27 (3.2)			
Toplumsal Öneri	22 (-3.2)	38 (3.2)	17.39	9	.043
İdealler Barış Getirir	62 (2.0)	33 (-2.0)			

Not. Düzeltilmiş standardize artan değerleri sıklık değerlerinin altında parantez içerisinde gösterilmiştir.

söz konusudur. “Barışın sağlanması için ne yapmak gerekir?” sorusunda da yaş kategorisine göre anlamlı düzeyde farklılık gösteren iki temsil tespit edilmiştir  $\chi^2(9, N = 510) = 17.39, p < .05$ . On altı yaşının altında olanlar değerlerine göre *Toplumsal Öneri* temsilini daha az, *İdealler Barış Getirir* temsilini ise daha fazla kullanmaktadırlar. Yine 16 yaşının üstünde olanlar için bu durumun tam tersi söz konusudur.

### 3. Yerleşim Yeri, Bölge ve Kategoriler Arasındaki İlişkiler

Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yeri yalnızca barışın ne olduğuna dair sosyal temsilde etkilidir (bkz. Tablo 7). “Barış denince aklına ne gelir?” sorusunda yaşanan yer kategorisine göre anlamlı düzeyde farklılık gösteren iki temsil tespit edilmiştir,  $\chi^2(20, N = 501) = 52.75, p < .001$ . Köyde yaşayan katılımcılar diğer yerleşim yerlerinde yaşayan katılımcılara göre daha fazla *İnsanlar Arası İlişkilere Dair Barış* temsiline başvurmaktadırlar.

Katılımcıları yaşadığı bölgelere göre Doğu (Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri), Batı (Akdeniz, Ege, Karadeniz ve İç Anadolu Bölgeleri) ve Marmara olmak üzere 3 kategoride değerlendirdik. Yaşanılan bölgenin barışın ne olduğu, karşısındaki engeller ve sorumluluğuyla ilgili sosyal temsillerle anlamlı ilişkisi olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 6). *Barış denince aklına ne gelir?* sorusunda bölge kategorisine göre anlamlı farklılık gösteren dört temsil görülmektedir,  $\chi^2(30, N = 486) = 56.30, p < .01$ . Türkiye'nin batısında yaşayanlar *Semboller*, *Ülkeler/Sistemler* ve *Hayat Kalitesine Dair Barış* temsiline diğer bölgelerde yaşayan katılımcılara oranla

daha fazla başvururken; *İnsanlar Arası İlişkilere Dair Barış* temsiline ise daha az başvurmaktadırlar. “Barış sağlamak en çok kimin sorumluluğundadır?” sorusunda bölge kategorisine göre anlamlı farklılık gösteren iki temsil vardır,  $\chi^2(18, N = 501) = 34.27, p < .01$ . Türkiye'nin doğusunda yaşayan katılımcılar diğer bölgelere kıyasla daha fazla *Devlet* temsiline başvururken; Türkiye'nin batısında yaşayanlar *Uluslararası Otorite* temsiline daha fazla başvurmuşlardır.

### Tartışma

Orta öğretim öğrencilerinin barışa yönelik sosyal temsillerini araştırmayı amaçladığımız bu çalışmada hem uluslararası hem de ulusal bağlamlarda görece göz ardı edilen gelişim dönemindeki gençlerin dinamik barış anlayışlarını ortaya koymaya çalıştık. İdeolojik etkilere açık ancak henüz etki alanlarından uzakta olduklarını varsaydığımız bu genç popülasyonda betimsel bir desenle; ilk olarak barışın ne anlama geldiğini (1 ve 3. sorular), hayatlarında yer edip etmediğini (2 ve 6. sorular) ve son olarak barışın sağlanmasının sorumluluğunu kime/neye attıklarını (4 ve 5. sorular) ilgili sorulara verdikleri yanıtlara niteliksel içerik analizi uygulayarak, barışın sosyal temsillerinin kolektif görüntüsünü elde etmeye çalıştık (Moscovici, 2008).

Barışın ne olduğuna dair sosyal temsilin, Galting'un (1985) pozitif barış kavramsallaştırması çerçevesine benzer bir biçimde sosyal düzen ve zihinsel huzur gibi olumlu özelliklerle değerlendirildiğini gösterdik (Sarrica ve diğerleri, 2011; Van der Linden ve diğerleri,

**Tablo 7.** Yerleşim Yeri, Bölge ve Kategorilere İlişkin Çapraz Tablolama Sonuçları

Soru	Kategori	Köy	Kasaba	Şehir	$\chi^2$	SD	$\phi$
S1. Barış denince aklına ilk neler geliyor?	İnsanlar arası ilişkiler	6	3	118	52.75***	20	.000
		(2.0)	(.0)	(-1.4)			
Soru	Kategori	Doğu	Batı	Marmara	$\chi^2$	SD	$\phi$
S1. Barış denince aklına ilk neler geliyor?	Hayat Kalitesine Dair Barış	24	29	100	56.30**	30	.003
	İnsanlar Arası İlişkiler	20	5	99			
	Semboller	3	11	37			
	Ülkeler / Sistemler	0	3	4			
		(1.3)	(2.7)	(-3.1)			
		(1.3)	(-3.4)	(1.8)			
		(-1.6)	(2.0)	(-.2)			
		(-1.0)	(2.4)	(-1.0)			
S4. Barışı sağlamak en çok kimin sorumluluğundadır?	Devlet	29	14	113	34.27**	15	.003
	Uluslararası Otorite	2	13	29			
		(2.5)	(-1.7)	(-.5)			
		(-1.7)	(3.5)	(-1.2)			

Not. Düzeltilmiş standardize artan değerleri sıklık değerlerinin altında parantez içerisinde gösterilmiştir.

ri, 2011). Türkiye'deki gençler de barışı sırasıyla en çok huzurlu ya da güvenli bir yaşam ve olumlu yakın ilişkiler ya da toplumsal ilişkiler üzerinden açıklamaktadırlar. Bu merkezi elementler bir yönüyle yapısal barış kavramına, bir yönüyle de kişilerarası ilişkilerin iyi olması haline işaret etmektedir. Ayrıca barışa dair *semboller* de önemli bir kategori olarak ortaya konmuştur.

En az kullanılan kategoriler ise *olumsuzlukların olmaması* ve *ülkeler/sistemler* şeklindedir. Bir taraftan en çok kullanılan elementler rahat ve güvenli bir yaşam ve sağlıklı sosyal ilişkilerle ilişkiliyken, en az kullanılan elementlerden birinin '*olumsuzlukların olmaması*' şeklinde olması; yaşla birlikte yapısal barış düşüncesinin artması ve negatif barış düşüncesinin azalmasının bir örneği olarak da okunabilir (Hakvoort ve Oppenheimer, 1998). Yine ilk soruda en az kullanılan kategori olan *ülkeler/sistemler*'in örnek ülke isminden ibaret olup, ideolojik sistemlere dair herhangi bir açıklama yapılmaması veya uluslararası barış organizasyonlarından bahsedilmemesi yaşla birlikte barış konusunda eksik olan politik boyutun tamamlanmaya çalışıldığının göstergesidir. Benzeri cevaplar başka uluslararası araştırmalarda da ortaya çıkmaktadır (Sarrica ve Wachelke, 2010).

"Barışın sağlanması için ne yapmak gerekir?" sorusuna verilen yanıtlar da barışın merkezi elementleri etrafında şekillenmiştir. Örneğin, Türkiyeli gençler barışa giden yolu en çok bir çeşit ideal insan veya yaşam üzerinden tanımlamaktadırlar. İdeal insan teması bireye atf-

lardan oluşan alt temalarda, iyi özelliklerin artırılması ve kötü özelliklerden arınmak şeklinde iki yönlü olarak ortaya çıkmıştır. Bu temayı oluşturan alt temaların ortak özelliği ise, barışın bireysel düzeyde değil ancak insanlar arası ilişkisel veya toplumsal düzeyde belirli standartların elde edilmesiyle sağlanacağı inancına dayanmaktadır. Bu alt temaları birbirinden ayırmak ve farklı yapılar olarak görmek yerine birinci soruya verilen yanıtlarda merkezi elementler olan huzurlu ve kaliteli yaşama karşılık gelen belirli bir ideal toplumsal düzenin farklı yönlerini temsil ettiği söylenebilir. İdeallerin peşi sıra, katılımcılar barışın çok uzak değil tersine eğitim, bilinçlendirme, tanıma, temas vs. gibi uygulamalarla yakın ve mümkün olduğunu ifade etmişlerdir.

Ancak mümkün olan barışa eşlik eden karamsar ve yıkıcı fikirler de azımsanamayacak kadar önemli bir kavram seti oluşturmaktadır. Örneğin, *Yıkım* temasını oluşturan cevaplar 'naif' bir biçimde barış karşıtlarının veya toplumsal düzeni bozan kişilerin dışsallaştırılması ve hatta yok edilmesi üzerinden bir çözüm önermektedir. Buna karşın hak ve ilke temelli toplumsal dönüşümü hedefleyen ve değişim aracılığıyla ideal barıştan çok toplumsal barışa dönük kavramlar da barışın çevresel elementlerini oluşturmaktadır. Türkiyeli gençlerin barışın çevresel elementleri konusunda gösterdiği çeşitlilik önceki çalışmalarda (Sarrica, 2007; Sarrica ve Wachelke, 2010; 2012, Van der Linden ve Licata, 2012) gösterilen dinamik ve çok safhalı bir barış temsiliyle uyumludur.

Ancak bu araştırmalardan farklı olarak, Türkiyeli gençlerde ulaşılmaz, imkânsız barış temsiliyle rekabet eden pozitif barış kavramı ütopyik bir harmoni veya adalet değil; hak ve ilke temelli toplumsal ilişkilere dayalı ve dönüşüm amaçlayan bir temsil olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında Türkiyeli gençlerde yine sayıca çok düşük, çevresel bir element özelliği gösteren ideolojik barış söz konusudur. Örneğin, İslamcı, Kemalist ya da Federatif ideolojilerin etkisindeki bu kendine özgü barış kavramları erken yaşlardan itibaren gözlenmiştir. Bunun dışında Sarrica ve Wachelke (2012) tarafından çevresel element olarak raporlanan ütopyik barış, Türkiyeli gençlerde bildiğimiz kadarıyla ilk defa raporlanan distopik barış ile birlikte çevresel bir element olarak gözlenmiştir. Oldukça marjinal olan bu fikirlerin mevcut çatışmalı sürecin bir sonucu veya bu süreçten bir çeşit kaçış stratejisi olduğu düşünülebilir.

Zira, “*barış içinde miyiz?*” sorusuna katılımcıların %71 *değil* yanıtını vermiştir. Türkiye’de barış içinde olduğunu düşünenlerin oranı verilerin toplandığı sırada (Mart-Eylül 2015) yalnızca %16 civarındadır. Bu soruyu farklı bir açıdan “*barış hayatında bir yer kaplıyor mu?*” şeklinde sorduğumuzda ise katılımcıların yarısı evet demiştir. Yani Türkiyeli gençlerin yarıya yakını hem toplumsal hem de kişisel olarak barış içinde olunmadığını ifade etmektedir. Bu durumun ve bağlantılı olduğunu düşündüğümüz distopik barış temsiline araştırmanın yapıldığı çatışmalı sürece özgü olup olmadığı ilginç bir araştırma sorusu olarak ortada durmaktadır. Zira bilebildiğimiz kadarıyla şu ana kadar negatif veya yıkıcı bir kavramın barış ile ilişkilendirildiği rapor edilmemiştir.

Ayrıca bu çalışmada ilk defa barışa dair genel ve kişisel sorumluluk atıflarına bakılmıştır. Barışın sorumluluğunun paylaştırıldığı ilk kategori *insanlık* tür. Bu soyut özne bazen ‘biz, hepimiz’ şeklinde kişilerin kendilerini ait hissettiği bir grup fikrine dayandığı gibi bazen ‘tüm insanların, herkesin’ şeklinde dışsal ve belirsiz bir gruba; görece az da olsa ‘toplum, halk, millet’ gibi birey dışı kolektif ve bütüncül yapılarla da ortaya çıkmıştır. Bu bulgu barışın bireysel bir alanda huzur, mutluluk vs. ile tezahür edilmesi ile uyumludur. Zira bireysel alanda tanımlanan barışın sorumluluğu yine çoğunlukla bireyin veya insanlık gibi her bireye eşit mesafede duran bir özne ile ilişkilendirilmiştir. İkinci büyük özne ise *devlettir*. Ancak devlet insanlıktan farklı olarak belirsiz değildir. Kategori bütüncül olarak devlet olsa da ‘hükümet, iktidar vs.’ gibi spesifikleşmekte ve bazen ‘Cumhurbaşkanı, Erdoğan vs.’ gibi kişiler üzerinden uç vererek sorumluluğu keskinleştirmektedir. Bir diğer kaynak ise *ulusal otoritelerdir*. Bu kategoride kurumsal bir atıf olsa bile uzlaşım bir figür yoktur. Polis teşkilatından, orduya, yazarlardan, öğretmenlere ve hatta muhtarlara varıncaya kadar çok çeşitli yerel ve ulusal otorite figürleri bu

temsili içerisinde bir araya getirilmiştir. Bu kategorinin özneliği silikleştirdiği düşünülmektedir. Zira sorumluluk kişilerden alınarak teşkilatlara, yöneticileri sürekli olarak değişen bazı mekanizmalara atfedilmektedir. Bu sayede bu mekanizmaları işleten devlet, hükümet veya iktidarın konuşulması mümkün olmamaktadır. Sorumluluğun en az atfedildiği temalara baktığımızda *barışçılar* olarak işaretlenen, barış yanlıları ve karşıtları ile birlikte tikel örnekler ve uluslararası otoritelerin çevresel element özelliği gösterdiği görülmektedir. Uluslararası otoritelere çok az rastlanması, barışın *insanlık* üzerinden ifade edilen evrensel çağrışımlarına rağmen, sorumluluk atıflarının yaşanılan ülkeye ve ulusal bağlama göre şekillendiğini düşündürmektedir.

Barışın bireysel olarak inşa edilmesindeki görüşler “*barış için sen ne yapabilirsin?*” sorusuyla incelenmiştir. Sorunun niteliği dolayısıyla en yaygın cevaplar *bireysel düzlem* olarak adlandırdığımız kategoride, çoğunlukla tutum değişimini hedef alan çözüm önerileri şeklinde ortaya çıkmıştır. Bireysel dönüşümde pedagojik-egitsel araçlar ya da manevi-dini dönüşümler önermek neredeyse eşit seviyede yaygındır. İkinci merkezi element ise gerçekleştirilmesi mümkün olmayan *soyut adımlar* kategorisinde derlenmiştir. Bu kategoride toplanan cevaplar ya mevcut durumun karamsar bir şekilde tariflenmesi ya gerçekleştirilmesi mümkün olmayan yıkıcı yok edici seçenekler ya da ‘gereken her şeyi yaparım’ ile özetlenebilecek mevcut halin devamını sağlayan çözümsüzlük ile ifade edilmektedir. Bu temsil barışın kavramsal tanımını içeren birinci sorudan beri devam eden sorumluktan kaçışın kaynağının açığa çıktığı noktadır. Bireysel sorumluluk konusunda üçüncü en yaygın kategori ise *toplumsal düzlem*dir. Burada kişinin toplumla kurduğu ilişki temelinde farkındalık, hak ve görevler üzerinden dönüşüme katkı sunma çabası açığa çıkmıştır. Buna ek olarak savaştan ve çatışmadan kaçınmak da somut bir öneri olarak toplumsal değişimi amaçlayan bir temadır. Üçüncü soruda merkezi bir element olarak karşımıza çıkan idealler bu soruda spesifik özellikler olarak kendini göstermiştir. Örneğin, bireysel düzlemde barış için yapılabilecekler ideal birey kategorisindeki yanıtlara paralel olarak hoşgörülü olmak, eşitlikçi olmak, paylaşımcı olmak gibi evrenselcilik, iyilikseverlik ve gelenekselcilik gibi değerler barış için önemli bulunmuştur (bkz. Schwartz, 1992). Zira, barış içinde olmanın önkoşullarından biri de ilişkisel düzlemde algılanmıştır. İlişki ve ilişki kalitesine dair kavramlar barışın merkezi ve çevresel elementlerinde sıklıkla karşılaşılan bir temadır (Sarrica, 2007; Sarrica ve Wachelke, 2010; 2012, Van der Linden ve Licata, 2012). Ayrıca Walker Myers-Bowman ve Myers-Walls (2003) çocukların barış ile ilgili çizimlerinde en merkezi elementin kişilerarası etkileşimler olduğunu göstermiştir.

Bu araştırmada ikinci olarak gençlerin barışa dair sosyal temsillerinin demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığına çapraz tablolama analiziyle baktık. Belirtmek gerekir ki, bu analizle kapsayıcı sayılabilecek örneklemimiz de cinsiyet, yaş veya yaşanan bölge gibi bazı temel demografik değişkenlerin barışın kavramsallaştırılması üzerinde bir etkisi olup olmadığını yalnızca betimlemeye çalıştık. Zira barışın sosyal temsili birçok değişkenden etkilenebilecek bir bağımlı değişken olmadığı gibi çapraz tablolama analizlerine koyduğumuz taksonomik kategoriler de her zaman genel sosyal çevreler olarak kabul edilemez (Bauer ve Gaskell, 1999). Ancak yine erken gelişim döneminde etkili olduğu gözlenen cinsiyet ve yaş, gençlerin yakın sosyal çevresinin oluşması için önemli kategorilerdir (Eryılmaz, 2009; Hakvoort ve Oppenheimer, 1998). Ek olarak yaşanan bölge de gençlerin sosyalleşmesi için doğal bir coğrafi sınır oluşturmaktadır.

İlk olarak cinsiyet kategorisine baktığımızda; barışın sorumluluk atflarına ilişkin sorularda farklılaşma gözlenmiştir. Kadınların erkeklere göre daha fazla bireyde dönüşüm aracılığıyla barışa ulaşmaya çabaladıkları görülmüştür. Aynı durum ideallerin barışı sağlayacağı şeklindeki inançta da görülmektedir. Bu tablo kadınların ve erkeklerin insanlıktan anladığının aynı veya eşit olmadığını göstermektedir. Zira bu örüntü “*Barışı sağlamak en çok kimin sorumluluğundadır?*” ve “*Barış için sen ne yapabilirsin?*” sorularında da gözlenmiştir. Kadınlar barışın sorumluluğunu daha fazla insanlığa atfederken, erkekler daha fazla devlet demektedirler. Diğer bir deyişle, kadınlar kendi sorumluluklarını daha fazla ilişkisel düzlem üzerinden okurken, erkekler daha fazla somut çözümlerde görmektedirler. Bu genel tablodan erkek olmanın sağladığı avantajlı pozisyonun ‘kendilik, biz, insanlık’ gibi kavramları daha pozitif değerlendirdiği ve mevcut ‘barışsızlık’ halini düzeltmek için dışsal ve somut (örn. devlet, somut çözümler) kaynaklara yönelttiği düşünülmektedir. Buna karşın kadın olmanın ise mevcut sorunu veya sorunları birey, insanlık, yakın ilişkiler gibi kavramlar aracılığıyla ‘içerde’ bir yerde görmeyi kolaylaştırdığı söylenebilir. Yani genç kadın ve erkeklerin, maruz kaldıkları cinsiyet eşitsizliğinin farkında olmasalar bile, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yarattığı bütün kavramsal yükü STK’nın kıymetlendirme mekanizmasında öngörüldüğü gibi erken yaşlardan itibaren içselleştirdiği düşünülmektedir (Duveen ve De Rosa, 1992). Ayrıca kadınların daha ilişkisel düzlemde cevaplar veriyor olması veya barışı elde etmek için olumlu sosyal faaliyetlere daha fazla vurgu yapıyor olmaları önceki sosyal temsil çalışmalarında da gözlenmiştir (Hakvoort ve Oppenheimer, 1998; Sarrica, 2007).

Yaş değişkenine baktığımızda ise 16 yaşın barış ve sorumluluk atfları konusunda önemli olduğunu gözlem-

ledik. On altı yaşından büyükler diğerlerine göre daha fazla *düzene dair* ve *hayat kalitesine dair barış* kategorisine başvururken; daha az *semboller* ve *insanlar arası ilişkilere dair barış* kullanmaktadırlar. Bu çalışmadaki örneklemde de gelişimsel yaklaşımın öngördüğü şekilde temsillerde karmaşıklaşma ve başka temsillerle (devlet, düzen vs. gibi.) kaynaşma gözlenmiştir (Hakvoort ve Oppenheimer, 1998). Zira “*barışın sağlanması için ne yapmak gerekir?*” sorusuna verilen yanıtlarda 16 yaşından büyük olmak *toplumsal öneri* kategorisinin artmasıyla ilişkili iken *idealler barış getirir* kategorisinin azalmasıyla ilişkilidir. Bu bulgular bilişsel bir gelişim gibi değerlendirilmeye müsait olduğu gibi pek ala 16 yaşının yetişkinler dünyasıyla teması sağladığı da düşünülebilir. Zira bilişsel kapasite gelişimi lineer değil niteliksel olarak seyretmektedir ve bilebildiğimiz kadarıyla 16 yaşının bu tarz bir kavramsal sıçrama için özel bir önemi yoktur.

Yerleşim yeri ve bölgenin de sosyal temsillerle etkileşimi gözlenmiştir. Köyde yaşamak *insanlar arası ilişkilere dair barış* kategorisinin kullanımını arttırmaktadır. Benzer şekilde barışın neliğine ilişkin sosyal temsiller üzerinde Türkiye’nin batısında olmanın da anlamlı etkileri olduğu gösterilmiştir. Batıda yaşamak diğer bölgelere kıyasla daha fazla *hayat kalitesine dair barış* ve *semboller*, buna karşın daha az *insan ilişkileri* kategorisini kullanmakla sonuçlanmıştır. Marmara’da yaşamak ise diğer bölgelere oranla daha az *hayat kalitesine dair barış* temsili kullanmayı sağlamaktadır. Yaşadığı bölge, sorumluluk atfları üzerinde de etkilidir. Batıda yaşamak daha fazla *uluslararası otoriteleri* işaret etmeyi sağlarken; doğuda yaşamak *devletin* sorumluluğunu daha fazla öne çıkarmaktadır. Yine bağlama ve yaşanan yere göre temsillerin farklılaşması bu çalışmaya özgü değildir (Sarrica, 2004; Sarrica ve diğerleri, 2011; Van den Linden ve diğerleri, 2011), ancak ülke içindeki bölgesel farklılaşma bilebildiğimiz kadarıyla ilk defa gösterilmiştir.

## Sonuç ve Katkı

Cortright (2008) barış kavramı ve hareketlerinin tarihsel izini sürdüğü çığır açıcı çalışmasında, barışın hiçbir zaman tamamlanmış veya gerçekleştirilmiş bir ideal olmadığını, tersine ulaşılması gereken ileri bir noktaya kadar harcanan çabaların toplamına işaret ettiğini göstermiştir. Ona göre barış teorisi ve pratiklerinin, ‘barış inşası’ ya da ‘barış sağlama’ süreçleri gibi daha kapsayıcı ve çağdaş formlar alması bir gerekliliktir. Toplumsal barış konusunda Türkiye’de önemli çalışmalar ortaya koyan Çelik (2014) de kapsayıcı bir barış için toplumdaki farklı katmanlar (bireyler, gruplar ve birey-devlet arası) arasındaki dinamikler için farklı projeler üretilmesi gerektiğini



söylemektedir. Benzer şekilde Gezgin (2018) örtük veya açık bir ön kabulde aynı insanlar arasında kurulan veya insanları aynılaştırıcı ana akım barış kavrayışını eleştirerek barışın farklılıkları koruyan ve destekleyen bir şekilde ele alınması gerektiğini söylemektedir.

Ancak Gibson ve Mollan'ın (2012) belirttiği gibi genel bir barış kültürü oluşturabilme çabası içerisindeki interdisipliner barış çalışmaları, farklı grupların bu kavramla nasıl ilişkilendiğini diğer bir deyişle bu kavramın sosyal temsillerini anlamadan mümkün olamayacaktır. Barışın sosyal temsilleri çalışmalarının birikmesi, çocuklara, gençlere, kadınlara ve farklı bölgelere yönelik barış programlarının yapılandırılmasında hem politika yapıcılar hem de uygulamalı alanlarda çalışan uzmanlar için faydalı olabilir. Zira farklılaştırılmış barış programlarının, çocukların ve gençlerin çatışma ve şiddetle baş etmeleri konusunda onlara dayanıklılık sağladığı gösterilmiştir (Clayton, Ballif-Spanvill ve Hunsaker, 2001; Sarrica ve Contarello, 2004).

Bu araştırmada biz de Türkiye'de özellikle son on yıldır çok konuşulan barış kavramının, barış için gerekenlerin ve barışa dair sorumluluk atflarının dinamik ve değişken bir sosyal temsil olarak ortaya çıktığını gösterdik. Bu çalışma barışı stabil bir durumdansa dinamik bir süreç olarak ele almamız gerektiğini göstermektedir. Ayrıca bu çalışmada cinsiyet, yaş ve yaşanan bölgenin hem barışın hem de sorumluluğun atfedildiği öznelere şekillenmesinde etkili olduğu da gösterilmiştir. Bu bulgulara dayanarak, Türkiye'de henüz uzlaşsalsal bir ortak barıştan bahsedilemeyeceği gibi önümüzdeki yıllarda yapılacak barış programlarının en azından cinsiyet, yaş ve yaşanan bölgeye göre çeşitlenmesi Türkiye için bir gereklilik olduğunu söyleyebiliriz.

### Kısıtlılıklar ve Öneriler

Katılımcıların yaşadığı bölge bakımından dağılımları eşitsizdir. En uzun süre yaşanan ve halihazırda yaşanan bölge açısından İç Anadolu ve Karadeniz bölgeleri en az yüzdeye sahiptir. Benzer şekilde katılımcıların büyük çoğunluğu ekonomik durumunu orta ve iyi olarak beyan etmişlerdir. Dolayısıyla sosyoekonomik bakımdan da dağılım eşit değildir. Çalışmanın bu dezavantajlarının ileriki çalışmalarda dikkate alınması önerilir.

Araştırmamızın veri toplama dönemi Türkiye'deki politik süreçlerden açısından çatışmalı bir süreçte denk gelmektedir. Ancak merkezi elementlerin görece sabit olduğu düşünülerek veri toplama dönemindeki kısa süreli değişimler göz ardı edilmiştir. Bu temsillerin ne oranda değiştiğini görmek amacıyla ileride yapılacak çalışmalar sosyokültürel ve politik olayların barışın sosyal temsillerine etkilerini ortaya koymak açısından faydalı olabilir.

### Kaynaklar

- Agresti, A. (2007). *An introduction to categorical data analysis*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Akgül, N. S. (2015). Barış çalışmaları: Başlangıçtan günümüze değişimi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(1), 85-106.
- Aktaş, M. (2014). *Çatışma çözümleri ve barış*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktaş, Ö. ve Safran, M. (2013). Ortaöğretim öğrencilerinin savaş ve barış kavramları ile ilgili düşüncelerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 8(8), 1587-1619.
- Başterzi, A., D. ve Aker, A., T. (2015) *Barış kitabı: Bi-reyden topluma savaşı ve barışın ruh hali*. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları.
- Bauer, M. W., ve Gaskell, G. (1999). Towards a paradigm for research on social representations. *Journal for The Theory of Social Behaviour*, 29(2), 163-186.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: Teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Büyükkakıncı, E. (Edt.). (2018). *Barış çalışmaları*. Ankara: Adres Yayınları.
- Çelik, A. B. (2014). Kürt meselesi'ni dönüştürmede toplumsal mutabakat ihtiyacı: Neden, nasıl, kimle? M. Aktaş (Edt.) *Çatışma çözümleri ve barış* içinde (s. 86-100). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Christie, D. J., Tint, B. S., Wagner, R. V. ve Winter, D. D. (2008). Peace psychology for a peaceful world. *American Psychologist*, 63(6), 540-552.
- Clayton, C.J., Ballif-Spanvill, B ve Hunsaker, M.D. (2001). Preventing violence and teaching peace: A review of promising and effective antiviolence, conflict-resolution, and peace programs for elementary school children. *Applied & Preventive Psychology*, 10, 1-35.
- Cortright, D. (2008). *Peace: A history of movements and ideas*. New York: Cambridge University Press.
- Daniel, M.F., Doudin, P.A. ve Pons, F. (2006). Children's representations of violence: Impacts of cognitive stimulation of a philosophical nature. *Journal of Peace Education*, 3(2), 209-234.
- Demir, S. (2011). Türkiye'de barış eğitimine bakış: Tanımlar, zorluklar, öneriler: Nitel İnceleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4), 1727-1748.
- Doğan, A. ve Kılınç, M. (2004). İlkokul düzeyindeki farklı ders kitaplarında barış ve savaş kavramlarına yer veriliş düzeyinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 277-289.
- Duveen, G. ve De Rosa, A. (1992). Social representations and the genesis of social knowledge. *Papers on Social Representations*, 1(2-3), 94-108.

- Eicher, V., Emery, V., Maridor, M., Gilles, I. ve Bangerter, A. (2011). Social representations in psychology: A Bibliometrical analysis. *Papers on Social Representations*, 20(2), 11.1-11.19.
- Eryılmaz, A. (2009). Barışa yönelik tutumların özsayı ve cinsiyet değişkenleriyle incelenmesi. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 23-31.
- Farr, R. M. (1993). Common sense, science and social representations. *Public Understanding of Science*, 2(3), 189-204.
- Farr, R. ve Moscovici, S. (1984). *Social representations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Galtung, J. (1985). Twenty-five years of peace research. Ten challenges and some responses. *Journal of Peace Research*, 22(2), 142-158.
- Gezgin, U. B. (2018). How psychology and psychologists can and can't contribute to peace processes? A prolegomenon for a critical peace psychology. *Eurasian Journal of Anthropology*, 9(1), 29-40.
- Gibson, S. (2012). Social representations of peace and conflict: Introduction to the Special Issue. *Papers on Social Representations*, 21(10), 1-8.
- Gibson, S., ve Mollan, S. (2012). Introduction: Representations of peace and conflict. S. Gibson ve S. Mollan (Edt.), *Representations of peace and conflict* içinde (s. 1-20). Palgrave Macmillan, London.
- Gwet, K. (2001). *Handbook of inter-rater reliability: How to estimate the level of agreement between two or multiple raters*. Gaithersburg: Stataxis Publishing Company.
- Gwet, K. (2008). Computing inter-rater reliability in the presence of high agreement. *British Journal of Mathematical & Statistical Methodology*, 61(1), 29-48.
- Hakvoort, I. ve Oppenheimer, L. (1998). Understanding peace and war: A review of developmental psychology research. *Developmental Review*, 18(3), 353-389.
- Haley, D., Thomas, P., Petre, M., ve De Roeck, A. (2008). Using a new inter-rater reliability statistic. *System*, 1-24.
- Harré, R. (1997). An outline of the main methods for social psychology. N. Hayes, (Edt.). *Doing qualitative analysis in psychology* içinde (s. 17-39). Sussex: Psychology Press.
- Hewer, C. J. (2012). Tracing the social dynamics of peace and conflict. *Papers on Social Representations*, 21(2), 1-22.
- Jodelet, D. (1991). *Madness and social representations: Living with the mad in one French community* (T. Pownall Çev.). Berkeley: University of California Press (Orijinal çalışma 1989).
- Joffe, H. ve Yardley, L. (2004). Content and thematic analysis. D. F., Marks ve L. Yardley (Edt.). *Research methods for clinical and health psychology* içinde (s. 56-68). London: Sage.
- Karasu, M., Solak, Ç., Tuzkaya, F., Peker-Dural, H., Selin Soylu, N., Elçi, C., ... (2016). *Rethinking Peace: Obstacles and Opportunities*. 1st International Conference in Contemporary Social Sciences Crisis and the Social Sciences: New Challenges and Perspectives, Proceedings, University of Crete, June 10-12, Rethymno / Crete, Greece, <http://icconss.soc.uoc.gr/en/conference-proceedings/ecp.html>
- Kılcan, B. (2018). Bireysel barışa yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(1), 398-413.
- Memişoğlu, H. ve Çatlak, İ. H. (2016). Barış ve barış eğitimiye yönelik yapılan çalışmaların incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (USBES Özel Sayı), 151-175.
- Moscovici, S. (1984). The myth of the lonely paradigm: A rejoinder. *Social Research*, 939-967.
- Moscovici, S. (1988). Notes towards a description of social representations. *European Journal of Social Psychology*, 18(3), 211-250.
- Moscovici, S. (2008). *Psychoanalysis, its image and its public*. D. Macey (Çev.). Cambridge: Polity Press (Orijinal Çalışma 1961).
- Onursal, B. (Edt.). (2013). *Barış kültürü ve eğitimi çalıştayı* (YEKUV çalıştay raporu, 7). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Orr, E., Sagi, S. ve Bar-On, D. (2000). Social representations in use: Israeli and Palestinian high school students' collective coping and defense. *Papers on Social Representations*, 9(2), 1-20.
- Öztaşkın, O. B. (2014). Barışa yönelik tutumlar ve günümüz dünya sorunlarına yönelik tutumlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Turkish Journal of Education*, 3(3), 25-39.
- Sammuto, G. ve Howarth, C. (2014). Social representations. T. Teo, (Ed.) *Encyclopedia of critical psychology* içinde (s. 1799-1802). New York: Springer.
- Sarrica, M. (2007). War and peace as social representations: Cues of structural stability. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 13, 251-272.
- Sarrica, M. ve Contarello, A. (2004). Peace, war and conflict: Social representations shared by peace activists and non activists. *Journal of Peace Research*, 41(5), 549-568.
- Sarrica, M. ve Wachelke, J. (2012). Make (?) not war! Are the social representations of peace and war antonyms? S. Gibson ve S. Mollan (Edt.), *Representations of peace and conflict* içinde (s. 163-186).

- Londra: Palgrave Macmillan.
- Sarrica, M. ve Wachelke, J. (2010). Peace and war as social representations: A structural exploration with Italian adolescents. *Universitas Psychologica*, 9(2), 315-330.
- Sarrica, M., Leone, G., Cadorin, A. ve Siag, M. (2011). *Social representations of peace and war shared by adolescents living in warfare context*. ISPP Bilimsel Yıllık Buluşmasında sunulan bildiri, Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25,1-65.
- Sharpe, D. (2015). Your chi-square test is statistically significant: Now what? *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 20(8), 1-10.
- Van der Linden, N. ve Licata, L. (2012). Social representations of war and peace. D. J. Christie (Edt.), *The encyclopedia of peace psychology* içinde (s. 1053–1057). London: Wiley-Blackwell.
- Van der Linden, N., Bizumic, B., Stubager, R. ve Mellon, S. (2011). Social representational correlates of attitudes toward peace and war: A cross-cultural analysis in the United States and Denmark. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 17(3), 217-242.
- Wagner, W. (2012). Social Representation Theory. D J. Christie (Edt.) *The Encyclopedia of Peace Psychology* içinde (s. 1041–1046). New York: Wiley-Blackwell.
- Walker, K., Myers-Bowman, K. S. ve Myers-Walls, J. A. (2003). Understanding war, visualizing peace: Children draw what they know. *Art Therapy*, 20(4), 191-200.